

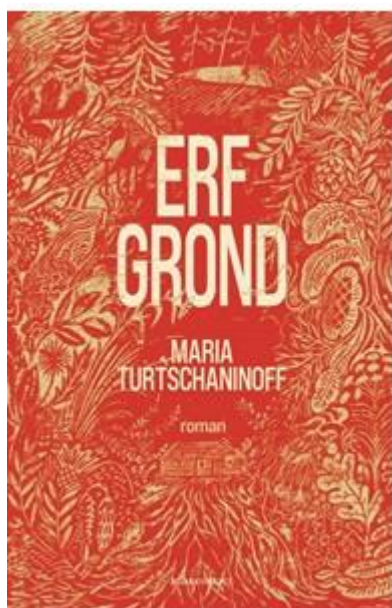
Janny Middelbeek-Oortgiesen

Van bosnimfen en boomklevers, kweesten en kraaiheide over *Erfgrond* van Maria Turtschaninoff

Janny Middelbeek-Oortgiesen studeerde Zweedse taal- en letterkunde, Algemene Literatuurwetenschap en Kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze vertaalt zowel fictie als non-fictie en heeft ook toneelvertalingen op haar naam staan. Tot haar literaire vertaaloeuvre behoren romans van Kerstin Ekman, Jonas Hassen Khemiri, Henning Mankell, Sara Stridsberg en Lina Wolff. Ze adviseert uitgevers over Zweedse literatuur, verzorgt voor het Expertisecentrum Literair Vertalen workshops literair vertalen Zweeds en treedt op als mentor. In 2013 ontving ze van de Zweedse Academie voor haar gehele oeuvre de Tolkningspriset. Voor haar vertalingen en haar overige werkzaamheden als ‘bruggenbouwer’ tussen Zweden en Nederland kreeg ze in 2018 de Letterenfonds Vertaalprijs. Een aantal van haar vertalingen – waaronder Osebol van Marit Kapla – werd genomineerd voor de Europese Literatuurprijs. ‘Van bosnimfen en boomklevers’ was haar bijdrage aan de Vertalersgeluktournee 2024.

Maria Turtschaninoff (1977) is een Zweedstalige Finse. Ze schreef o.m. een trilogie en fantasyromans voor young adult-lezers. Haar werk is in talrijke vertalingen verschenen en won onder andere de Finlandia Prize. De vertaalrechten van Erfgrond, haar eerste roman voor volwassenen, zijn in twintig landen verkocht. Erfgrond is in 2022 bekroond met de Swedish Yle Literature Prize.

Van bosnimfen en boomklevers, kweesten en kraaiheide over *Erfgrond* van Maria Turtschaninoff



Toen ik het vierhonderd pagina's tellende Zweedstalige manuscript van *Arvejord* (*Erfgrond*) kreeg toegestuurd, las ik het in een weekend uit. Ik werd meteen helemaal gegrepen door dit verhaal, dat begint met een kort hoofdstuk in het heden, maar vervolgens vierhonderd jaar terugspringt in de tijd en waarin de plek waar de gebeurtenissen zich afspelen de eigenlijk hoofdpersoon is.

Die plek is Nevabacka, een in de zeventiende eeuw door de afgezwaaid soldaat Matts ontgonnen lap grond met een keuterboerderijtje erop bij een stuk veen, in Österbotten in Finland, waar Zweeds wordt gesproken.

Dat de eventuele vertaling van dit prachtige boek een fikse klus zou gaan worden, was me meteen duidelijk.

Want niet alleen barst het boek van de flora en fauna, ook is met het verstrijken van de tijd elk hoofdstuk in een andere, steeds modernere stijl weergegeven vanuit het perspectief van telkens een andere nazaat van Matts, speelt de Finse geschiedenis mee en is er poëzie in diverse stijlen opgenomen. Aan al deze aspecten recht doen zou een grote uitdaging worden.

Flora en fauna

De natuur van Nevabacka en de door de eeuwen heen veranderende relatie van de bewoners tot die natuur speelt een centrale rol in het boek en de auteur vermeldt dan ook talloze planten en dieren: veenpluis en polzegge, boomklever en parelduiker, witte klaverzuring en kraaiheide, veelvraten en de grauwe en zwarte specht... Met de geïllustreerde flora's en vogelgidsen op mijn bureau en natuurlijk het internet als hulpmiddel legde ik lijstjes aan, want ik ben slecht in het onthouden van de exacte vertaling van Zweedse planten- en dierennamen, hoe vaak ik ze ook al ben tegengekomen en heb moeten vertalen, en dus controleer ik alles.

‘Omheen lezen’

Omdat veel hoofdstukken van *Erfgrond* in een andere stijl zijn geschreven, moest ik me bij elk nieuw hoofdstuk afvragen of mijn woordkeuze nog aansloot op die van de auteur. Na het eerste hoofdstuk, dat heel associatief en modern in de vorm van een vrij vers is geschreven, volgen twee hoofdstukken die zich aan het eind van de

zeventiende eeuw afspelen en het ontstaan van Nevabacka beschrijven. Ze hebben de structuur en stijl van oude volkssprookjes, vol bijgeloof, bosnimfen en bijzondere verhaalwendingen. Het vervangen van een woord als ‘al’ door ‘ofschoon’ is een simpel voorbeeld van wat kan meehelpen om de juiste stijl en sfeer te creëren.

In *Erfgrond* zijn twee brieven opgenomen van een student botanica die eind achttiende eeuw op het veen van Nevabacka naar een bijzondere orchidee op zoek gaat. Die brieven hebben een formele toon, met gebruik van de verledentijdsvorm van werkwoorden die voor die tijd kenmerkend was. En met als aanhef ‘Bror!’.

Om in de stemming te komen bij het vinden van de juiste toon en stijl helpt het mij altijd enorm om vergelijkbare literatuur in het Nederlands te lezen. Ik noem dat ‘omheen lezen’ en tijdens een vertaalproject verzamel ik zowel online als offline daarvoor allerlei materiaal. Voor oudere teksten vormt de website Delpher.nl een fantastische hulpbron. Hier vond ik een briefwisseling tussen enkele studenten uit de periode 1797-1800 zodat ik erachter kwam hoe zij zich in die tijd per brief tot elkaar richtten. Heel nuttig bij het vertalen van de brieven van mijn botanicus.

De gebruikelijke aanhef in deze brieven bleek ‘Amice!’ te zijn, en met het gebruik van naamvallen (‘de kosten, den zatlap over wien ik u in mijn vorige brief bericht heb’, ‘een volk, hetwelk amper weet wie zijn koning is’), veel ‘ge’ en ‘gij’ en oude werkwoordverbuigingen (‘Kunt ge u voorstellen hoe gemakkelijk het zoude zijn’) puzzelde ik de juiste toon bij elkaar.

Ook bij het vinden van de juiste toon om de poëzie te vertalen hielp het ‘omheen lezen’ me. In *Erfgrond* begint het deel over de negentiende eeuw met een bombastisch gedicht van de Fin Alexander Slotte dat kenmerkend is voor de zogenoemde ‘nationaal-romantiek’ en al grasduinend stuitte ik op poëzie van de Belg Alfred Hegenscheidt (1866-1964) die qua toon perfect aansloot en me hielp om inspiratie op te doen voor zinsneden als ‘klinkt der gestorvenen mond’ en ‘brengen jubelend kond’.

Wanneer een boek vier eeuwen omspant en is geschreven in diverse stijlen die aansluiten op een bepaalde tijdsperiode moet je extra alert zijn op de etymologie van woorden. Kun je bijvoorbeeld in een hoofdstuk dat zich aan het eind van de achttiende eeuw afspeelt het woord ‘inhuren’ wel gebruiken? Het klonk me zo modern en managementachtig in de oren. Maar zie: Betje Wolff en Aagje Deken gebruikten het in 1782 al in *De historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* voor het inhuren van personeel, dus kon ik mijn boer ook veilig een knecht laten inhuren.

Russische dreiging

Finnen hebben de verschrikkingen die Rusland door de eeuwen heen in hun land heeft aangericht vers in het geheugen. De diverse periodes van oorlog en Russische bezetting spelen ook in dit boek een rol. Een vertaalprobleem vormde de periode van 1713-1721 die ‘Den stora ofreden’ wordt genoemd en die enorme ontberingen met zich meebracht. Na allerlei overwegingen (‘bezetting’ was te zwak, ‘oorlog’ te algemeen) is dat (de periode van) de Russische gewelddadigheden’ geworden.

Meevallers

Soms ga je er bij de eerste lezing van een tekst van uit dat een begrip vast niet een-op-een te vertalen zal zijn. Dat dacht ik bij ‘nattfrierier’, het gebruik dat meisjes in de zomer een nacht op de hooizolder sliepen en daar dan de jongens toelieten op wie ze een oogje hadden. Maar in Nederland (Staphorst!) bleek dit gebruik ook te hebben bestaan en heette het ‘kweesten’. Een meevaller dus.

Wat ook een meevaller was, was de prettige samenwerking met Maria Turtschaninoff. Nu zijn Scandinavische auteurs doorgaans zeer welwillend en geïnteresseerd naar hun vertalers toe, maar toch is het fijn als iemand je vragen uitgebreid beantwoordt en je van achtergrondinformatie voorziet. Bijvoorbeeld met illustraties over hoe de teerwinning er exact aan toe ging in vroegere tijden.

Al met al was het vertalen van *Erfgrond* een uitdagend feest!